

PILVIŠKIŲ SENOVĖS GYVENVIETĖ

Vykintas VAITKEVIČIUS, Vytenis DAPKEVIČIUS

Pilviškėse (Vilniaus r., Buivydžių sen.) archeologiniai tyrimai buvo planuoti kaip vieno kvartalinės linijos suardyto pilkapio tyrinėjimai. Juos pradėjus paaiškėjo, jog visame tyrimų plote yra gerai išlikęs ankstesnio laikotarpio gyvenvietės kultūrinis sluoksnis su gausiais radiniais. Dviejų skirtingų paminklų ribos (sluoksniai) bei radiniai (objektai) buvo išskirti ir užfiksuoti atskirai. Pilkapio tyrimų rezultatai pateikti atskirame šio leidinio straipsnyje.

Pilviškių senovės gyvenvietė yra į PV nuo Pilviškių kaimo, 1 km į ŠV nuo kelio Buivydžiai–Mostiškės, Arvydų girininkijos miškų 19 ir 33 kvartaluose, Pilviškių pilkapyne (AR 1437) teritorijoje. Visame tiriamame pilkapiu 1 plote (47 m²) buvo aptiktas gyvenvietės kultūrinis sluoksnis ir gamybinis objektas – žaizdras su molio konstrukcija bei gausiais radiniais.

Kultūrinio sluoksnio stratigrafija tokia: pilkas maišytas smėlis (0,13–0,21 m storio sluoksnis); juoda humusinga žemė su suodžių intarpais (0,03–0,11 m); baltas smėlis su degusių intarpais (0,06–0,09 m). Balto smėlio sluoksnyje ir giliau, geltono smėlio įžemyje, būta 0,12–0,44 m gylio duobių, užpildytų juoda humusinga žeme. Kultūrinio sluoksnio intensyvumas kiek skyrėsi.

Storiausias ir intensyviausias, iki 0,41 m storio kultūrinis sluoksnis užfiksuotas perkaso ŠR dalyje, ploniausias – iki 0,22 m storio – perkaso PR ir P pakraščiuose. Ploto centrinėje dalyje kultūrinį sluoksnį sunaikino IV a. pabaigoje – V a. įrengtas griautinis kapas.

Keramikos radiniai, daugiausia 0,5–1 m² koncentracijomis, slūgsojo pilko maišyto smėlio sluoksnyje, ypač apatinėje jo dalyje ir giliau esančio juodos humusingos žemės sluoksnio viršuje. Didesnė, 2,5–3 m² keramikos radinių koncentracija aptikta į Š ir ŠR nuo žaizdro, ir jo molio konstrukcijos srityje. Šiek tiek keramikos taip pat rasta duobėse 1–3, 6–8.

Duobių dydis, užpildas ir, atrodo, paskirtis buvo nevienoda. Duobė 1 buvo išžasto ovalo, o duobės 2–8 – ovalo arba apskritimo formos, 0,26–0,6 m skersmens, įvairių pjūvių formų. Duobės 1, 6, 7, 8 galėtų būti traktuojamos kaip ūkinės, duobė 3 ir galbūt 2 – kaip židiniai, duobė 5 – kaip stulpavietė. Duobė 4 buvo naudojama kaip žaizdras.

Žaizdro kontūrai ėmė ryškėti baigiantis pilkam smėliui ir prasidedant juodos humusingos žemės sluoksniui. 0,48–0,52 m gylyje nuo santykinio tyrimų atskaitos taško žaizdro skersmuo siekė apie 0,7–0,75 m. Žaizdro kontūrai geriau išsiskyrė 0,53–0,54 m gylyje. Jis buvo beveik apskritas, 0,58–0,61 m skersmens, pjūvyje – 0,15 m gylio, lėkšto dubens formos, užpildytas vietomis šviesesne, vietomis tamsesne juoda humusinga žeme su smulkiais perdegusio molio trupiniais. Beveik pačiame žaizdro dugne, 0,64 m gylyje, aptiktas vientisot, trupančio perdegusio molio konstrukcijos galas. Jis tolygiai aukštėjo PV kryptimi ir tęsėsi už žaizdro ribų. Nustatyta, kad molio konstrukcija plokščiu viršumi už žaizdro ribų nežymiai aukštėdama tęsiasi apie 0,4 m. Tada užfiksuotas žymėsnis jos pakilimas, tarsi 0,06–0,09 m aukš-

čio pakopėlė. Toliau konstrukcija ta pačia PV kryptimi dar tęsėsi apie 0,75–0,8 m. Taigi ji buvo 1,35 m ilgio, 0,25–0,35 m pločio. Iš PV į ŠR, 1,35 m ilgio intervale jos nuolydis sudarė 0,16 m. Matyt, tai buvo savotiškas kanalas orui, atitinkamu kampu nuvestas į žaizdro dugną.

Valant konstrukcijos pakraščius nustatyta, kad jos aukštis siekia 0,1–0,13 m. Iš PV pusės prie jos pagrindo rasti 3 perdegę raudono granito trupantys akmenys. Be to, aptikti molio konstrukcijos atsišakojimai į ŠV, V ir P. 0,56 m gylyje nuo pagrindinio konstrukcijos masyvo į P tęsėsi 0,53–0,55 m ilgio, 0,15–0,3 m pločio, į PV nežymiai užsiriečiantis atsišakojimas. Už 0,28 m į V nuo pagrindinės konstrukcijos dalies, 0,52 m gylyje, aptiktas į Š pusę užriestas pypkės formos, 0,4 m ilgio, 0,14–0,23 m pločio atskiras perdegusio molio masyvas plokščiu viršumi. Už siauro 0,03–0,04 m tarpelio į ŠV nuo pagrindinės konstrukcijos dalies, 0,56 m gylyje, aptikti du atskiri 0,17x0,11 m ir 0,14x0,21 m dydžio perdegusio molio masyvai. Prie pastarojo masyvo pagrindo rastas dar vienas perdegęs trupantis raudono granito akmuo.

Ant ir prie žaizdro molio konstrukcijos, o ypač 0,54–0,59 m gylyje, 0,4x0,5 m dydžio plotelyje į Š nuo jos, rasta nemažai keramikos. Iš viso rasti 59 keramikos brūkšniuotu, lygiu ir gludintu paviršiumi fragmentai (svoris 525,5 g), tame tarpe vienas puodelio lygiu paviršiumi šukių lizdas.

Be keramikos fragmentų, 0,52 m gylyje, 0,38 m į ŠV nuo molio konstrukcijos pagrindinės dalies, rastas molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas, o 0,61 m gylyje, 0,27 m į ŠV nuo pagrindinės molio konstrukcijos dalies – apvers-

tas plokščias ovalo formos tiglis aprūksiu viršumi.

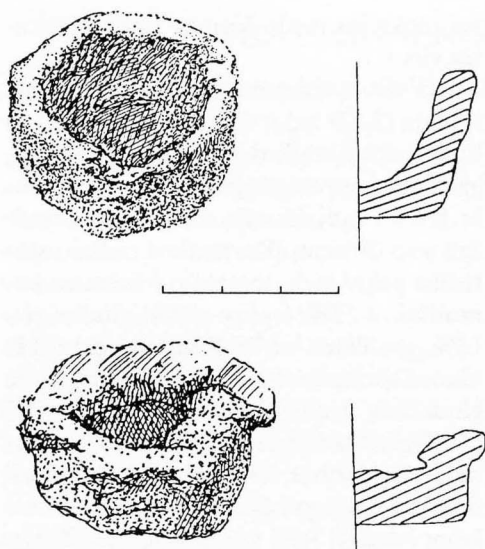
Iš viso tyrimų metu rasta 215 registruotinių (2,878 kg) ir 406 smulkių (1,362 kg) lipdytos keramikos brūkšniuotu, lygiu, gludintu ir grublėtu paviršiumi fragmentų bei 15 individualių molio, akmens ir žalvario dirbinių. Keramikos radinių statistika pagal kiekį tokia: brūkšniuotos keramikos – 59%, lygios – 20%, gludintos – 13%, grublėtos – 8%. Pagal masę, brūkšniuota keramika sudarė 63%, lygi – 21%, gludinta ir grublėta po 8%.

Tyrinėtos keramikos radinių koncentracijos ir duobės, išskyrus kelis diskutuotinus atvejus, gali būti laikomos uždalais kompleksais. Toks požiūris leidžia išskirti ir du Pilviškių radinių kompleksus.

Pirmajam priklausytų visos 7 keramikos radinių koncentracijos, žaizdro molio konstrukcijos plotas ir duobės 1, 6, 7. Čia vyravo brūkšniuota keramika (pagal masę, vidutiniškai 60%), taip pat buvo lygios (31%) bei gludintos (8%) keramikos. Koncentracijų 3 ir 5 ribose rasti 3 grublėtos keramikos fragmentai, manome, buvo atsitiktiniai (iš viso čia rasti 78 registruotini keramikos fragmentai; grublėtos keramikos iš jų buvo tik 3).

Su pirmuoju radinių kompleksu neabejotinai susijęs gamybinis objektas – žaizdras ir prie jo arba keramikos radinių koncentracijose rasti du tigliai, du galastuvai ar šlifavimo akmenys, grūstuvai ar trintuvai, dvigubo nupjauto kūgio verpstukas, vienas nežinomas molio dirbiny, primenantis šaškę, žalvarinis pusbėnelio formos pakabutis. Pastarasis leidžia šį radinių kompleksą datuoti II a. antrąja puse.

Antrajam, kur kas mažesniai radinių kompleksui priklausytų duobės 2, 3 ir 8.

8 pav. Tigliai iš gamybos vietos.

R. Butvilienės pieš.

Fig. 8. Crucibles from the manufacture site.

Čia vyrauja grublėtoji keramika (pagal masę, vidutiniškai 79%), taip pat rasta brūkšniuotos keramikos (21%). Beje, visų grublėtų šukių vidinis paviršius buvo brūkšniuotas. Tam tikrų neaiškumų sukelia įvairūs ir palyginti gausūs duobės 8 radiniai. Galbūt šioje duobėje, užpildytoje trijų rūšių žemės sluoksniais, pirmojo ir antrojo komplekso radiniai jau buvo susimaišę? Tiriant duobę, deja, duomenų atsakymui į šį klausimą nerasta. Duobėje 8 grublėtos keramikos rasta kartu su smulkiais alavo gabalėliais, liejimo formos (?) fragmentu, moliniu karoliuku, dviem nežinomais moliniais dirbiniais, kurių vienas, primenantis šaškę, jau buvo žinomas iš keramikos radinių koncentracijos 1. Tačiau šioje duobėje rasta ir gyvūno (grei-

čiausiai paukščio) kaulų, ko nepasitaikė jokioje kitoje tyrimų ploto vietoje.

Antrasis radinių kompleksas yra vėlesnis už pirmąjį, bet ankstesnis už IV a. pabaigoje – V a. įrengtą pilkapį. Tad greičiausiai jis turėtų būti datuojamas II a. pabaiga arba III a.

Atskirai paminėtinas įtveriamojo kirvelio fragmentas. Jis surastas kultūriniam sluoksnyje, tačiau atrodo, gali būti ankstesnis už abu radinių kompleksus ir pateko čia atsitiktinai.

Tyrinėjimus Pilviškių miške būtina tęsti ir jų metu pirmiausia ištirti į kvartalinės linijos plotą patenkančią vertingą II–III a. kultūrinį sluoksnį.

PILVIŠKIAI ANCIENT SETTLEMENT

During investigation of the destroyed barrow dated to the end of the 4th–5th centuries, the culture layer dated to the 2nd–3rd centuries and containing the manufacturing objects – furnace and numerous finds have been found beneath the said barrow. In total there have been found the fragments of the 215 (2.878 kg) due for registration and 406 (1.362 kg) small ceramics of the brushed and smooth, polished and rusticated surface, 15 individual artefacts of clay, stone and bronze. All finds are divided into 2 groups. In the first one the brushed ceramics prevailed. The furnace is also related to this complex, the following finds belonged to it: crucible, polishing stones – whetstones, the half-moon shaped bronze pendant. This complex is to be dated to the second half of the 2nd century. In the second complex the rusticated ceramics prevailed. The complex is to be dated to the end of the 2nd–3rd centuries.

ŠEIMYNIŠKĖLIŲ PILIAKALNIS IR SENOJO KELIO VIETA

Gintautas ZABIELA

2000 m. LII pradėjo antrą nepertraukiamų Šeimyniškėlių piliakalnio (Anykščių r., Anykščių sen.) tyrinėjimų dešimtmetį (pirmojo dešimtmečio tyrinėjimų rezultatai trumpai susumuoti *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 141–143). Kasinėjimai truko nuo liepos 10 d. iki rugpjūčio 25 dienos. Visos lėšos tyrinėjimams buvo gautos iš rėmėjų: UAB „Kelionių panorama“, AB „Anykščių vynas“, Anykščių savivaldybės, Anykščių darbo biržos. Tyrinėta piliakalnio aikštelės ŠV pusėje, visai šalia mažojo pylimo, piliakalnio R papėdėje esančio senojo kelio liekanose abipus Vorelio upelio, fiksuota antrajame papilyje iškasto griovio elektros kabeliui stratigrafija.

Svarbiausi tyrinėjimo darbai tradiciškai vyko piliakalnio aikštelėje. Čia ištirti du bendro 200 m² plotai. Šeimyniškėlių piliakalnis šiuo metu yra plačiausiai kada nors tyrinėtas Lietuvos piliakalnis (bendras 1673 m² plotas ir vientisa 73x20 m dydžio teritorija aikštelėje). Tai leidžia jį laikyti geriausiai pažįstamu Lietuvos piliakalniu. 2000 m. tyrinėjimai leido surinkti ir svarbių detalių apie jame stovėjusios medinės pilies gynybinių sienų konstrukciją. Ankstesniam (manoma, Vorutos pilies) laikotarpiui skiriamame sluoksnyje, per 2–3 m nuo dabartinio aikštelės pakraščio aptiktos net 5 didelės – iki 50–60 cm skersmens stulpvietės, kuriose stovėjo iki 1,15 m gylio įkasti mediniai stulpai. Visi jie buvo išsidėstę tiesioje linijoje, atstumai tarp stulpų siekė 1,8–2,4 m. Šie stulpai iš išorės rėmė iš gulsčių rąstų statytą

gynybinę sieną, kuri iš vidinės pusės buvo tvirtinama skersiniais rąstais bei nedideliu suplūktu molio pylimėliu. Rekonstruojant pilį, dar nesupuvę rąstai buvo išrauti, stulpvietės užverstos akmenimis bei užplūktos moliu. Virš esamo paviršiaus buvo suneštas ir supiltas iki 1,1 m storio gryno molio sluoksniu, kuris suformavo dabar matomą aikštelės paviršių. Vėliau ant jo buvo pastatyta didesnė medinė pilis, kurią pagal įvairius radinius galime datuoti XIV a. pabaiga – XV a. pradžia. Kai kurie tyrimų metu aptikti reti radiniai leido rekonstruoti kai kuriuos vėlesnės medinės pilies statybos aspektus. Molis buvo kasamas iš gilinamų bei platinamų griovių mediniais kastuvais su geležiniais apkaustais. Vienas toks kastuvas sulūžo ir jo lenkto 11,6x2,6 cm dydžio apkausto fragmentą pavyko aptikti supiltame molyje. Molį iš kasamų griovių greičiausiai išnešdavo moterys. Jau tilto vietoje tyrinėtame plote, molyje aptiktas žalvarinis, 2 cm skersmens moteriškas žiedas keturkampiu skydeliu ir užkeistais galais (9:3 pav.). Šalia mažojo pylimo tyrinėtose vietose būta gyvenamųjų patalpų. Nors jų žymesnių liekanų dėl XX a. pirmoje pusėje vykdytų intensyvių piliakalnio arimų aptikti nepavyko, kai kurie radiniai leidžia nustatyti net jose gyvenusių žmonių veiklos pobūdį. Pirmiausia tai net du geležiniai žalvariu dengti statinėlių formos 1,6 cm aukščio, 1,8–1,95 cm skersmens svoreliai, kurių svoris yra po 20 g. Jie naudoti svirtinėse svarstyklėse svarstyti brangiajam metalui – greičiausiai sidabru. Abu svoreliai